

vannes, *Documents sur les Tou-kioeu occidentaux*, Paris 1941, s. 21, 29, 230, 271; A. Zeki Velidi Togan, *Bugünkü Türkli Türkistan ve Yakın Tarihi* (İstanbul 1942-47), İstanbul 1981, s. 4, 48, 56, 237, 238, 251, 273, 316, 341, 408, 423, 454, 546, 582; O. Lattimore, *Pivot of Asia, Sinkiang and the Inner Asian Frontiers of China and Russia*, Boston 1950, s. 36-39; a.mff., *Inner Asian Frontiers of China*, Oxford 1992, s. 198; Spuler, *İran Moğolları*, s. 258, 303, 457; Baymirza Hayit, *Türkistan: Rusya ile Çin Arasında* (trc. Abdülkadir Sadak), İstanbul 1975, s. 15, 19, 20, 66, 67, 139, 149, 152, 324, 327; R. Grousset, *Bozkır İmparatorluğu* (trc. M. Reşat Uzman), İstanbul 1980, s. 491-496; İbrahim Kafesoğlu, *Harezmşahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1984, s. 225; Faruk Sümer, *Eski Türkler'de Şehircilik*, Ankara 1984, s. 67, 68, 75, 83, 90; W. Radloff, *Sibirya'dan Seçmeler* (trc. Ahmet Temir), Ankara 1986, s. 304-358; Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Ankara 1987, I, 153, 172, 174, 215, 218; II, 474; Th. J. Barfield, *The Perilous Frontier*, Cambridge 1989, s. 21, 212, 277, 287, 288, 292, 293; A. D. W. Forbes, *Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri* (trc. Enver Can), İstanbul 1991, s. 20, 32, 33; Erk Yurtsever, *Tamga*, İstanbul 1993, s. 106; R. Yang, "Sinkiang under the Administration of Governor Yang Tseng-hsin, 1911-1928", *CAJ*, VI (1961), s. 270-277, 305-308; C. E. Bosworth, "Kuldja", *EJ²* (İng.), V, 363-364.

AHMET TAŞAĞİL

KULE

Etrafı rahatça gözetlemek üzere bağımsız veya bir kale ile birlikte inşa edilen yüksek yapı, burç (bk. KALE).

KULELİ ASKERÎ LİSESİ

Esası

1828 yılında kışla olarak inşa edilen, bugün askerî lise olarak kullanılan yapı.

Boğaziçi'nin Anadolu yakasında Çengelköy ile Vaniköy arasında yer almakta olup esası, II. Mahmud zamanında (1808-1839) Yeniçeri Ocağı'nın yerine kurulan ve Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye adıyla anılan ordunun eğitimi için yapılan kışla binasıdır. Üslûp olarak klasik Osmanlı kışlalarının özelliklerini göstermektedir. Kışlanın olduğu yerde XVIII. yüzyılda Hagios Athanasios Ayazması mevcuttu. XVI. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da bulunan Fransız zoolog Pierre Gylli burada VI. yüzyıldan kalma bir Bizans sarayının yer aldığını söyler ve daha sonra bu sarayın tövbe etmiş fahişeler için manastıra dönüştürüldüğünü ileri sürer. Fâtih Sultan Mehmed devrinde "Papaz koruluğu" diye adlandırılan bölgede kuleli bir manastır vardı. Bu manastır fethin ardın-

dan bir süre yeniçeri kışlası olarak kullanılmıştır. II. Bayezid (1481-1512) ve Yavuz Sultan Selim (1512-1520) dönemlerinde koruluğun bazı bölümlerine saray için bostanlar, meyve ve çiçek bahçeleri yapılmaya başlanmıştır. Burada görev yapan bostancılar için Bostancıbaşı odaları denilen bazı binalar da inşa edilmiştir. Zamanla koru kulenin bulunuşu dolayısıyla Kuleli Bahçe veya Kule Bahçesi diye adlandırılmıştır. Kanûnî Sultan Süleyman da Kuleli Bahçe sınırları içerisinde bir kasır yaptırmıştır. III. Ahmed devrine (1703-1730) kadar kullanımında büyük bir değişiklik olmayan Kuleli Bahçe padişahın hasları arasında yer alıyordu. Bu dönemde eski kule harabe halindeydi. III. Ahmed devri paşalarından Kaymak Mustafa Paşa, Kuleli Bahçe Mescidi adı verilen bir cami ve bir çeşme inşa ettirmiştir. III. Selim döneminde (1789-1807) Yavuz Sultan Selim devrinin Bostancıbaşı odaları hâlâ kullanılmaktaydı. Bu arada yeni bir kasır yapılmıştır.

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından (1826) sonra II. Mahmud, Kuleli Bahçe ve civarından aldığı birkaç arsa ile araziye genişletmiş ve Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunun süvarileri için kâğır bir kışla yaptırmıştır (1828). Kaymak Mustafa Paşa'nın yaptırdığı cami de daha büyük olarak yeniden inşa edilmiş, bir de namazgâh ilâve edilmiştir. 1831-1833 yıllarında süvari kışlası olan bina, 1837-1842 yılları arasında kolera salgını esnasında karantina binası olarak kullanılmıştır. 1842'de eskiyen yapı gerekli tamirat için boşaltıldıysa da onarım sırasında (1844) tamamen yanmıştır. 1845-1847 yıllarında yarı ahşap, yarı kâğır olarak yeniden inşa edilmiş, bu arada yanına bir

de hastahane yaptırılmıştır. Ayrıca süvari askerleri için bir eğitim binası, subaylar için yatma ve çalışma odaları, padişah için bir has oda ilâve edilmiştir.

Kuleli Kışla ve Hastahanesi 1853-1856 yıllarında Kırım savaşı dolayısıyla müttefik askerlerince kullanılmıştır. Savaşın sonunda müttefik askerleri şehri terkederken kasıtlı olarak kışlayı yakıklarından özellikle kışlanın denize bakan cephesinde büyük tahribat meydana gelmiştir. Kışla Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1876) amacına uygun olarak yeniden inşa edilmiştir. Bugün mevcut olan bina Abdülaziz'in yaptırdığı kışladır. Deniz tarafında yer alan ve "şeref kapısı" olarak adlandırılan kapı üzerinde Sultan Abdülaziz'in tuğrası ile Abdülfettah Efendi'nin ta'lik hatlı kitâbesi bulunmaktadır. Kitâbenin tarih kıtası Keçecizâde Fuad Paşa'ya aittir. Bina arkasında Fuad Paşa tarafından yapıldığı bilinen dört tarafı kurnalı büyük çeşme bugün mevcut değildir. Kışla bu yüzyıl içindeki diğer örnekleri gibi ortası avlulu olarak inşa edilmiştir. Dikdörtgen avlunun etrafında yer alan binaların altları kemerli olup üstte iki sıra pencereler bulunmaktadır. İki köşede beşer katlı kulelerle cephe ortasındaki teraslı Hünkâr Kasrı ön cepheyi hareketlendirmiştir.

1872 yılından sonra kışla Mekteb-i Şâhâne (askerî lise) olarak kullanılmaya başlanmış, ancak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın patlak vermesi üzerine yeniden hastahane olmuştur. Bu esnada okul Harbiye Kışlası'na taşınmış ve 1879'da tekrar Kuleli Kışla'ya dönmüştür. Daha önce de Askerî İdâdî olan Kuleli Kışla'nın bünyesinde bulunan Tıbbiye İdâdîsi de yeniden eğitime başlamıştır. 1879-1880'de

Kuleli Kışla - Çengelköy / İstanbul

Deniz İdâdîsi de Kuleli Kışla'daydı. Kışla zamanla hem askerî hem tıbbîye idâdîleri için yetersiz hale gelince II. Abdülhamid'in emriyle Tıbbîye İdâdîsi 1901 yılında Haydarpaşa Kışlası'na taşınmıştır. 1909'da Kuleli Kışla'nın Vaniköy cephesine ek bir bina yapılmıştır.

1912'den itibaren Balkan Savaşı bina'nın tekrar hastahane olarak kullanılmasını gerektirmiş, 1913'te savaşın sona ermesiyle kışlada öğretime yeniden başlanmıştır. I. Dünya Savaşı'nın ardından İtilâf devletlerinin 1920'de İstanbul'u işgal etmesi üzerine İngilizler, Kuleli Kışla'yı depo olarak kullanmak istediklerini belirtince kışla hemen boşaltılmış, fakat İngilizler binayı Ermeni yetim ve göçmenlerine tahsis etmişlerdir. Üç ay kadar Kâğıthane civarındaki çadırlara yerleştirilen okul, Ekim 1920'de Maçka Silâhhanesi'nin yanındaki karakol binasına taşınmıştır. 1923'te Kuleli Askerî İdâdîsi tekrar Kuleli Kışla'ya nakledilmiştir.

II. Dünya Savaşı askerî lisenin kaderinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Okul 1941'de tedbir olarak Konya'ya taşınmış, bina Cildiye Hastahanesi ve Boğaz Nakliyat Komutanlığı emrine verilmiştir. 1947 Ağustosuna kadar askerî lise bölüm bölüm Konya'dan İstanbul'a gelerek Kuleli Kışla'ya yerleşmiştir. Bu tarihten beri askerî lise Kuleli Kışla'da öğrenimini sürdürmektedir.

Kuleli Askerî Lisesi'nin yukarı okul binası 1961'de yıktırılarak tekrar inşa edilmiştir. 1965-1969 yılları arasında esaslı bir onarım gören okulun arka tarafına bir servis binası eklenmiş ve yıkılmış olan kuleler aslına uygun olarak yeniden yapılmıştır. Atletizm salonu, okul salonu gibi ek tesisler 1971-1974 yıllarına aittir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kuleli Askerî Lisesi Tarihi, İstanbul 1985 (Kuleli Askerî Lisesi Yayınları); Kenan Sayacı, "Kuleli Askerî Lisesi", *DBİst.A*, V, 115-116; Mehmet Yenen, "Kuleli Askerî Lisesi-Mimari", a.e., V, 116-117.

CENAP ÇÜRÜK

KULELİ VAK'ASI

1859'da

Sultan Abdülmecid yönetimine karşı
düzenlenen isyan
ve bir suikast teşebbüsü.

Tanzimat dönemi uygulamalarının bazı kesimlerde ortaya çıkardığı hoşnutsuzluk, Kırım Savaşı'ndan sonra devletin malî durumunun sarsılması, buna karşılık toplu-

mun yüksek tabakasında görülen alafranga âdetlerin doğurduğu lüks yaşama özentsine duyulan tepkiler teşebbüsün ana sebeplerini oluşturur. Bu gelişmeler çerçevesinde istedikleri mevki ve makamlara getirilmemiş olan bir kısım askerlerle mülkiye memurları devletin yönetimini beğenmeyerek bunları ıslah edecekleri zannına ve kanaatine kapıldılar, bu amaçla 1859 yılı başlarında gizli bir cemiyet kurdular.

Abdülmecid'in padişahlığına son vermeyi amaçlayan bu cemiyet, Kafkasya kökenli askerî erkândan Bâb-ı Seraskerî Dâr-ı Şûrâ Reisi Hüseyin Dâim Paşa, Arnavut Câfer-dem Paşa, Tophâne müftüsü Bekir Efendi, İmalât Meclisi âzasından Binbaşı Râsim Efendi, Tophane kâtiplerinden Ârif Bey, Süleymaniyeli Şeyh Ahmed Efendi, Fâtih Medresesi hocalarından Nasûhî Efendi, Hezargradlı Şeyh Feyzullah Efendi ile Tophâne müşirliğine mensup yaklaşık yirmi beş kişi tarafından kuruldu. Tanzimat şairlerinden Şinâsi'nin de bu cemiyetin üyesi olduğu belirtilir. Gerçekleştireceği bir saltanat darbesiyle ülkenin kaderini değiştireceğine inanan cemiyetin reisi Bayezid Medresesi müderrisi Süleymaniyeli Şeyh Ahmed Efendi idi. Abdülmecid'e karşı suikast tertiplemek için bir cemiyet kurma fikri de ondan çıkmıştı. Ferik rütbesinde olduğu için nüfuzundan ve parasından istifade etmek amacıyla cemiyete alınan Hüseyin Dâim Paşa başkan vekilliğine getirilmişti. Cemiyetin en faal üyesi ise aynı zamanda cemiyetin genel sekreteri mevkiinde bulunan Tophâne-i Âmire kâtiplerinden Ârif Bey'di. Ârif Bey'in başlıca görevleri arasında cemiyet adına propaganda yapma, beyannâme yazma ve taraf tar toplama işi vardı. Hareketin başarıya ulaşabilmesi için askerî bir dayanağa ihtiyaç duyan cemiyet kurucuları, Câfer-dem Paşa ve Râsim Bey gibi önemli mev-

kilerdeki kumandanları da aralarına almayı başarmışlardı. Hezargradlı Şeyh Feyzullah ile Kütahyalı Şeyh İsmâil gibi nüfuzlu kişiler ise halk desteğini sağlamak için cemiyete kaydedilmişti. Cemiyete üye olanlardan, "Süleymaniyeli Şeyh Ahmed ile aramdaki ahdi kabul ettim ve ben muâhid bir fedaiyim" ibaresi yazılı bir taahhütnâme alınıyordu.

Ancak cemiyetin kuruluşu, amacı ve faaliyetleri Mirlivâ Hasan Paşa tarafından hükûmete ihbar edildi. Kumanda ettiği birliklerden taraftar toplanması esnasında hadiseden haberdar olan Hasan Paşa ayrıca Ârif Bey tarafından cemiyete davet edildi. Paşa taraftar görünüp Ârif Bey'den bilgi aldı ve durumu Serasker Rızâ Paşa'ya bildirdi; aynı zamanda cemiyet üyelerini toplantıya çağırdı. Cemiyet, 16 Safer 1276 (14 Eylül 1859) tarihinde Kılıç Ali Paşa Camii'nde toplantı halinde iken hükûmet bir baskınla hepsini yakaladı. Cemiyetin açığa çıkmasını sağlayan Hasan Paşa ferikliğe terfi ettirildi. Suç üstü yakalanan suikast tertipçileri Çengelköy'deki Kuleli Kışlası'na (bugünkü Kuleli Askerî Lisesi merkez binası) konuldu. Soruşturma ve yargılama burada yapıldığından olay Kuleli Vak'ası adıyla tarihe geçti. Cemiyet üyelerinin yargılanması için Sadrazam Mehmed Emin Âlî Paşa başkanlığında Şeyhülislâm Mehmed Sâdeddin Efendi, Serasker Rızâ Paşa, Meclis-i Âlî-i Tanzimât Reisi Mehmed Paşa, Meclis-i Vâlâ Reisi Yûsuf Kâmil Paşa ve Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî Reisi Mustafa Zarîf Paşa'dan oluşan fevkalâde bir divân-ı mahsûs kuruldu. Mahkemenin kâtipliğini de o sırada Meclis-i Vâlâ ikinci kâtipliğinde bulunan Midhat Efendi (Paşa) yaptı. Birinci derecede suçlu bulunan Şeyh Ahmed Efendi, Ferik Hüseyin Dâim Paşa, Câfer-dem Paşa, Ârif Bey ve Binbaşı Râsim Bey idama mahkûm edildi. Diğerleri sırasıyla kürek, kalebind ve sürgün ceza-

Sultan
Abdülmecid'e
suikast
düzenleyenlerin
yargılandığı
Kuleli Kışlası'nın
Allom tarafından
yapılan gravürü
(R. Walsh –
Th. Allom,
Constantinople
and the Scenery
of the Seven
Churches of Asia
Minor,
London 1838,
II, lv. 76)

